

Het stedelijk Gymnasium jubileert

Fraaie, wetenschappelijke uitgaven

Theo Hoogbergen*

Pronkstuk in een reeks uitgaven over het 150-, of zo U wilt, het 725-jarig bestaan van het Stedelijk Gymnasium (Scolae de Buscho), is de bewaard gebleven leerlingenlijst, het 'album studiosorum', opgemaakt tussen 1736 en 1913. Daarin hebben rectoren de namen - vaak met geboorteplaats - van hun leerlingen opgeschreven.

Aanvulling tot vandaag en uitbreiding naar de eeuwen daarvoor, uiteraard met hiaten, leverden een lijst op met 6000 namen, alfabetisch gerangschikt, zo mogelijk voorzien van voorletters, roepnaam, achternaam, geslacht, geboortedatum en -plaats, vervolgopleiding. Ik denk, dat dit idee - de zoektocht naar namen van leerlingen, leraren en rectoren uit zes eeuwen - de basis heeft gelegd voor een interessant didactisch model, dat bij mijn weten nog nergens zo wetenschappelijk en effectief is vertoond.

Alle schoolgeledingen van vandaag en gisteren leverden bovendien in vier (!) afzonderlijke uitgaven tal van interessante bijdragen, strak geregisseerd door dr. Kees van den Oord, auteur, zelf leraar en geëngageerd historicus.

Vormgever Hans van de Ven en drukkerij Waanders hebben de vier uitgaven fraai geïllustreerd en van een originele paginering voorzien.

Portretten van bekende leerlingen van de Latijnse School en het Stedelijk Gymnasium, zoals afgebeeld op de omslag van 'Scolae de Buscho'. Van Jeroen Bosch (bovenaan) echter is het verblijf op de school niet geheel zeker.





In drie thematische katernen van ruim 50 pagina's elk, die een jaar eerder successievelijk begonnen te verschijnen, levert Kees van den Oord historische artikelen over de geschiedenis van het gymnasium. Hij verdeelt die laatste honderdvijftig jaar in drie markante perioden van respectievelijk 70, 30 en 50 jaar. De oudste tijd neemt de algemeen redacteur zelf helemaal voor zijn rekening. Voor veel mensen blijkt het 'een heerlijken tijd'. Uit vrijwel alle artikelen uit het tweede tijdvak (1918-1948), geschreven tezamen met oudleerling Luc van Gent, blijkt dat de Tweede Wereldoor-

log onuitwisbare en zelfs, naar het woord van H.J. Hofland, traumatische herinneringen heeft nagelaten. Het zijn vooral leerlingen geboren tussen 1922 en 1928. In het derde katern komen de drie schoolgebouwen met vier rectoren uit de laatste vijftig jaar aan de orde. Aan dit katern heeft oudleerling Guido Jochems meegewerkt.

Gymnasium sinds 1848

Als sluitstuk is onlangs een kloeke wetenschappelijke uitgave¹ verschenen, waarin talrijke auteurs allerlei aspecten vastleggen uit de rijke historie van de Bossche school. De eindredacteur heeft gekozen voor een aantal opvallende thema's die op wetenschappelijke wijze, overvloedig geannoteerd, interessante aspecten belichten. Zo lezen we dat de school als kapittelinstelling aanvankelijk verbonden is met de kerk van Sint-Jan om haar bestaan later voort te zetten in sterke verwevenheid met de cultuurhistorie van de stad. Tot 1848 is er sprake van de 'Latijnse School'. De overheid lanceert dan de naam 'gymnasium', tegelijk met een bescheiden modernisering: de invoering van zogenoemde 'tweede afdelingen', waarin ook de exacte vakken, moderne vreemde talen, geschiedenis en aardrijkskunde een prominenter rol zullen spelen, uiteraard

ten koste van het absolute primaat der klassieke talen en vooral van het Latijn. Die in Den Bosch, maar ook elders, nauwelijks gedulde nieuwigheid komt overigens alleen wat verhuld ter sprake. In 1876 zorgt de Wet op het Hoger Onderwijs voor bestendinging en versterking van de aloude schoolsoort, die intussen hevige concurrentie te duchten heeft van pas gestichte hogere burgerscholen. Het Bossche gymnasium moet er zelfs zijn gebouw voor inleveren! Hoewel de wet beide schooltypen zelfs tot 1963 ongelijksoortig verklaart, bewerkt de planologie in Nachtegaalslaantje en Hekellaan sinds 1905 een weldadige en heel praktische symbiose.

Leerlingen als onderzoekers

In het tijdens de officiële lustrumviering gepubliceerde boek zien leerlingen van het derde en vierde leerjaar zich, terecht, tot ware onderzoekers bevorderd. Ze sturen brieven naar 38 zelfstandige gymnasia in Nederland en naar soortgelijke instellingen in Vlaanderen en Noordrijn-Westfalen om allerlei gegevens te verzamelen, waaronder de stichtingsdata van die zusterinstituten. In verslagen zijn deze wetenswaardigheden verwerkt en later ook tentoongesteld. De Bossche school blijkt weliswaar niet de alleroudste, maar mag toch op een eerbiedwaardige staat van dienst terugzien met tijden van bloei én neergang. Het armzalige leerlingental gedurende de hele negentiende eeuw vormt bijvoorbeeld een kras staaltje van vastberadenheid van het Bossche gemeentebestuur. Het houdt immers zelfs een zieltogende instelling in stand.

Wetenschappers - ze kunnen vaak voortbouwen op een drietal eerdere publicaties over het gymnasium - vullen ettelijke bladzijden, in sierende bescheidenheid 'fragmenten' genoemd. Er is een fraai artikel met verrassende opmerkingen van de Nijmeegse hoogleraar Jos Koldewij over Jeroen Bosch - was hij leerling en waarom waarschijnlijk wel - en natuurlijk de grote Desiderius Erasmus. De interessante bijdrage van Jos Spoelder, expert op het stuk van 'prijsboeken', een traditie die verloren is gegaan, beschrijft de pedagogiek van de wedijver in historisch perspectief. Uit stadsrekeningen schetst hij een beeld van de uitgereikte prijsboeken: inhoud, kenmerken en wapenstempels. Het 'agonale' karakter, het competitieve element gaat zelfs terug tot de oude Grieken, waarbij nog volgens Erasmus de leraar moet appelleren aan het ingeboren eergevoel van zijn leerling. Het uitdelen van beloningen heeft daarbij een stimulerende functie. Zowel protestantse als katholieke onderwijshervormers en vooral de jezuïeten, koesteren deze opvatting door een plechtige 'promotie', elk half jaar met een publiek karakter, waarin leerlingen in het Latijn het woord voeren. Een boek blijkt voortdurend de kostbare en gewaardeerde prijs. Je zou verwachten, dat iedere school zo'n zinvolle traditie, het uitdelen van een boek, in ere herstelt, nu een

keur aan prachtige uitgaven voor geen enkel bestuur meer een financiële aderlating kan zijn. Wat is de reputatie van de 'Latijnse School' tijdens de 'Verlichting'. Jan de Vet bakent zijn periode af tussen 1736, het jaar dat de bewaard gebleven leerlingenlijst begint en 1795, de opkomst van een ander soort samenleving. Het geloof heeft zich nu eenmaal te verantwoorden voor de rechtbank van de Rede. 'Verlichte geesten hebben humanistische geleerdheid bewust omgesmeed tot effectief wapentuig ter bestrijding van religieuze en andere autoriteit, die weigerde zich te verantwoorden, en van bijgelovige gezindheid'. Toch daalt het aantal leerlingen, niet door onbekwaamheid van leraren, maar door een verstard onderwijsprogramma. Behoeftte aan technische deskundigheid bij grotere groepen van de bevolking vraagt om een ander soort onderwijs. De Bossche Latijnse School heeft weliswaar de geest van het moderne, de introductie van het natuurwetenschappelijk denken, kenmerkend voor de Verlichting, niet geheel buitengesloten, maar koplooperster in vernieuwend onderwijs is zij toen zeker niet geweest. In die tijd blijkt de school geen zes, maar vijf 'scolae' (klassen) te tellen. Aardig is de constatering, dat in 1754 veertien van de ruim veertig leerlingen katholiek zijn. Van die laatsten vertrekken er zelfs enkelen naar de Leuvense universiteit om er priester te worden. Is het uitgesproken gereformeerd karakter dan officieus opgeheven of spelen triviale motieven van leerlingentallen dan ook al een rol? In dit opzicht niets nieuws onder de zon.

Goeie tijd met 4 of 5 leerlingen in de klas

Gert-Jan van Dijk geeft een boeiende schets van Alphons Diepenbrock, classicus in hart en nieren, maar een onorthodoxe docent en vooral geen goed didacticus, veelzijdig begaafd, maar toch vooral bekend als oorspronkelijk componist. In 1888 benoemd is de 26-jarige al gepromoveerd op het leven van Seneca, de filosoof uit Cordoba. Hij begint enthousiast aan zijn taak als leraar. Maar het loopt in de klas al snel uit de hand. Hij praat over de hoofden heen en beklagt zich over het feit, dat curatoren hem verboden hebben straf te geven. Leerlingen kunnen hem door allerlei vragen gemakkelijk op zijwegen brengen. Hij voelt de 'werkdruk' stijgen: 'de goeie tijd is uit, dat er in de 1ste klas van het Gymn. 4 of 5 leerlingen zaten; nu zijn er 17.' Per 1 oktober 1894 vraagt Diepenbrock eervol ontslag, maar hangt in dit geval zijn lier niet aan de wilgen.

Peter Smit, eens zelf leerling van het gymnasium, kleinzoon van een van de befaamdste rectoren - eigenlijk de stichter van het gymnasium - en zoon van de rijksarchivaris J.P.W.A., beschrijft die laatste gevoelvol als curator, maar ook als studieuze archivaris. Wat een prachtige situatie: een vader die tijdens het eten aan zijn kinderen uit Homerus voorleest, zoals in protestants-christelijke

kring de bijbel van Genesis tot en met Openbaringen tot de dagelijkse lectuur behoort/de! De auteur maakt ons nieuwsgierig naar de beroemde 'Horatiana', een collectie uitgaven over Horatius, die zijn grootvader al heeft aangelegd.

In vogelvlucht behandelt Wilton Desmense, leerling en leraar van het gymnasium de geschiedenis van de school, welke tot de val van de stad in handen is van priesters. Onderwijs in de klassieke talen ten tijde van de humanisten rond 1500 geldt als voorbeeld voor deugden en als vormingsinstituut van de cultuur van die tijd. Docenten blijken geleerden, die boeken schrijven, nieuwe methodes introduceren en bekwaam lesgeven. Velen zullen niet weten dat de Latijnse school rond 1560 maar liefst 1000 leerlingen telt. Met de inname van de stad treedt verval in. De leerlingenaantallen lopen snel terug en dit proces duurt vele tientallen jaren. Het stadsbestuur - een protestantse school is het nooit geweest - heeft de dalende leerlingenaantallen niet kunnen keren. Katholieke leerlingen zijn steeds welkom geweest. Het overzicht van alle Latijnse scholen in Nederland van voor 1900 besluit zijn lezenswaardig artikel. Het boek behelst verder de toespraken die bij de officiële herdenking zijn uitgesproken door Gert-Jan van Dijk, Jan van Haperen, André Köbben, L. Kuitenbrouwer en Rachid Majiti.

De al gememoreerde leerlingenlijst met 6000 namen vormt de hoofdmoot. Tal van leerlingen en leraren hebben de gevonden namen en andere gegevens in de computer ingevoerd, zich daarbij moderne monniken tonend. Het gemeentebestuur van de stad heeft met deze rijke uitgaven een fraai monument gesticht, dat binnen en buiten de kring van het gymnasium de aandacht zal trekken. De studies roepen ook vragen op naar de inhoud van werkelijke vernieuwingen, hun noodzaak en hun duurzaamheid in het onderwijs. Zo valt het mij uit de leerlingenlijst, waarvan naar mijn schatting zo'n duizend namen ook voorzien zijn van de vervolgstudie, op dat de academische opleidingen tot arts en jurist, zoals van ouds, nog verreweg het populairst zijn, terwijl de studie van klassieke talen maar heel mondjesmaat is vertegenwoordigd. Ik tel maar zeven 'classici'. In de fraaie uitgaven is het overigens moeilijk zaken na te slaan door het ontbreken van een register. Maar een kniesoor die daarover valt.

* Theo Hoogbergen is bestuurslid van 'De Boschboom'.

Noot

1 K. van den Oord (eindred.), *Scolae de Buscho 1274-1990, fragmenten uit de historie van de Latijnse School van 's-Hertogenbosch ter gelegenheid van het 725-jarig bestaan, met namenlijsten* (Zwolle/Vlijmen 1999).